

„...én inkább üres felületeket írnék”

Tóth László: *Rossz napok. Új versek és ráतालálások, 2018–2023*

Budapest, 2023, Gondolat Kiadó

Úgy a kötetegészre, mint általában a Tóth László-i lírára vonatkozóan elmondhatjuk, hogy miközben invenciózus meglátások és kifejezésformák segítségével önmagát értelmezi a költő, verseiben a nyelvre és a szövegalkotásra reflektál, ezek rétegződnek metafizikai vetületű szövegeiben. Esztétikai-poétikai érvényessége mellett ez az összetett és egyedi szemantikájú versbeszéd karakterizálja költészetét, s kulminál *Rossz napok* című versgyűjteményében. Olyan versnyelvet, költői horizontot mutat be ezúttal is a szerző, amelynek fundamentuma a klasszikus műveltségre, művelődéstörténeti motívumvilágra épülve vizsgálja létbevetettségünket, kötőanyagul pedig a nyelvi strukturáltság és a (nyelv) filozófiai dilemmák szolgálnak. „mintha a világ minket csak betépvé / viselne el kikenek egyetlen vigaszunk / a modernben az antikvitás léte” (*Kánon*). Ez a kétségeket megfogalmazó, az antik-görög műveltségből merítő attitűd egyfajta kapaszkodás egy magasabb szellemi-erkölcsi minőségbe, mely a költő értékvilágát szépen tükrözi. Tóth László (nyelv)filozófiai aspektusú versbeszéde ezúttal is szövegszervező erővé válik még akkor is, ha ez a kérdéskör korántsem jelenik meg olyan felülreprezentáltan a verseskönyvben, mint az előző (*Wittgenstein szövegője, avagy mondatok a 'mondatlan' és a 'mondhatatlan' regényéhez*) kötetben. Poémáiban szépen tükröződik a Kárpát-medencei közös történelmünk, a közép-európai léttapasztalat, s a történelmi-társadalmi aktualitásokra történő reflexiók is a szövegbe szervesülnek (*Tüntetés, Háború*), ugyanakkor a *Rossz napok* darabjaiban a lírai önvallomás, az összegzés kér mind nagyobb teret magának.

Tóth költői pályája a felvidéki magyar irodalomtól – ilyenformán a nemzeti kisebbségi sors tematizálásától – elválaszthatatlan, mégis, mintha egyre inkább kiszakadna a történelmi-társadalmi-földrajzi entitásból, hogy önmagába záródjon. Számvetésszerű versei egyre melankolikusabb intonációval szólalnak meg. „Nem tudni, el mért nem megyünk. / S azt se már, ide mért hozott utunk” (*Rossz napok*). Vagy: „utolsó utam merre vonszol / zsebemben zörgő kavicsok / omlik falam dől a dísz s a konzol” (*Egy új – a Carmina Buranához*). Megfigyelhetjük, hogy az útszimbolika is egyre felülreprezentáltabban jelenik meg a kötetben, annak konnotációs jelentéskörét megragadva, az időben végigjárt életútra vonatkoztatva. A negyedik ciklusban helyet kapó *Az út, aki...*, erre a meglátásra adekvát választ ad. „léted burkán is áttörve, / elkezdtek alád sorakozni, alád tolakodni, alád / tülekedni az utak, egyik a másikra hágva... akarva, / akaratlan... egyik a másik nyomában... míg a végén talán / már nem is ők cipeltek hátukon – te vitted magaddal őket.” Ez a pozíció, a tartalmi és logikai összefüggések felcserélésével izgalmas szólámot eredményez, miközben a szövegtestben ott feszül valami konstans nyugtalanság: feltűnik előttünk az időben eltűnő, egzisztenciális fenyegetettségnek kitett ember képe. Az elmúlástudat erősen árnyalja a verseket, ebből kifolyólag teret kap az emlékezés, bár inkább jelenkori önmagára reagál a költői alany. Önreprezentáció során nemcsak értelmezi gondolatait és emócióit, de bizonyos opusokban interakcióba is lép a szubjektum a szerzői énnel. Kitüntetett szerephez jut ilyenformán az *Önarckép*, melyben

a szerző versbéli énje maga elé tekint. A címben megjelenő *tekint* kifejezés kvintesszenciája a költeménynek, a sorok felfejtése közben látjuk, ahogyan monitorozza önmagát a szerző, erős képiséggel megrajzolja önnön időskori portréját: „Karszékebe dermedt öreg – / szalma se már, csak tört törek. / Szeme ege holdján pihen / hűlt vér meszes ereiben. / Nem ért okozatot s okot, / nyála fagyott földre csorog.” A kinti és a benti világot egyszerre interpretáló, a saját korával, fizikai hanyatlásával illúziók nélkül szembenéző költő portréját láthatjuk a versben. Metafizikai érzékenységgel ábrázolja a fizikai észlelésen túli dimenziót is – a belső látást, a befelé figyelést –, miközben érzékletesen mutatja be az öregedés problematikáját, az időtapasztalatot. A költői én belső világa rezdüléseit fürkészve a lét értelmére irányuló esztétikai-etikai-ontológiai vizsgálódásokat tesz. Létbevetettségünk állapota, a létmegértés interpretációja már a drámai telítettségű nyitóversben is megjelenik. Szorongató atmoszféra uralja a szöveget, mely úgy jeleníti meg a születés pillanatait, hogy már a kezdetekkor a végről tudósít. Ez a nyomasztó ellentét uralja és feszíti szét a *Bevezetés a kiűzetéshez* című költeményt, amely a Teremtés könyvében leírt bűnbeesés motívumára reflektál. Lázás hevületű versében a világra jövetelt, mint az eredendő bűnben történő születést ábrázolja a költő, s az embert, aki már a fogantatás pillanatától kezdve bűnbocsánatra szorul. A vallási szimbólumokban gazdag poéma eleinte különféle utalásokkal, közvetett módon igyekszik megidézni a bűnbeesés utáni hangulatot, a záróakord azonban már explicit jelekkel üzen: „(miközben kezében tüzes karddal/ méreget már felülről az Angyal)”. Szépen harmonizál mindez a Mózes első könyvében leírtakkal, miszerint az élet fájához vezető utat kerubok őrizték, kezükben tüzes karddal, lángpallossal.

Olykor enigmatikusan, máskor egészen direkt módon szövik át a Tóth László-i versbeszédet a szakrális motívumok, a bib-

likus képek. Kitüntetett figyelmet érdemel a *Csak az első* című ötsoros, amely a fájdalom, a csalódás megformálásához a keresztfára szegezés mozzanatait merevíti ki olyan nyelvi erővel és szuggesztivitással, hogy minden idegszálunkkal a versben – egyúttal a létben, a fájdalomban – érezzük magunkat. A maga nemében példa nélküli költemény egyszerre statikus és dinamikus: egyszerre látjuk magunk előtt a mozdulatlan képet, Jézust a keresztfán, és magát a mozgást, a keresztre feszítés folyamatát. Látjuk a nagy, durva szegeket és a lendülő kalapácsot, érezzük az ütés erejét, a húsba tépő fájdalmat, s azt is, hogy Jézus nem fejt ki ellenállást. Ezt az ellenállás-nélküliséget, az eltűrést jeleníti meg drámai sűrítéssel a költő, miközben mintha nem is saját fájdalmával, hanem ellenségei büntudatával törődne. „Csak az első szög fáj / A több már csak annak aki beverte.” A szenvedést – a szenvedést okozó büntudatát – és a megbocsátást elemi erővel, evangéliumi módon ábrázoló vers katartikus hatású. Szólama olyan, mintha csak Lukács evangéliumát hallanánk. *Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek* (Lk 24:34). Igen erős hittételről tesz tanúbizonyságot a poéma, mely a kötet legsűrűbb darabjaként, miközben a keresztényi megbocsátást, a jóvátétel elengedését példázza, a szerző értékvilágát is megjeleníti. Önreflexív szólama mellett egy lehetséges olvasata a versnek a kisebbségi sors megjelenítése, a felvidéki magyarság autonómiatörekvései, küzdelmei, elakadásai, szenvedéstörténete. Ezen tematika, ha nem is válik fő motívumává versuniverzumának, utalásszerűn megannyi szöveghelyen visszaköszön. „Nyelvemben éltem mindig – / az egyetlen hazában, / ha a többi ki is tagadott” (*Márai Sándor lőgyakorlatra indul*). Figyelemre érdemesen lép párbeszédbe a versidézettel egy, a költővel készült interjú: „az életem első három és fél évtizedében kialakult alapvető identitásom még mindig ahhoz az országhoz – Csehszlovákiához – köt, amely már harminc éve lekerült a térkép-

ról. Így hát csoda, hogy egész életemben, de már szüleim életében is, mindenütt kicsit idegen voltam?”¹

A szakralitással párhuzamosan a legprofánabb elemek is alakítják versnyelvét, annak további impulzusokat adva. Tóth László belakja a tereit: gyakorta emeli versbeszédébe a hétköznapi világ helyszíneit, tárgyait, eseményeit (*Időző a pécsi Hrabal-sörözőben*), majd a tematikához igazítja a formát. Ezekben a szöveghelyeken jellemzően – az előbeszéd ritmusát követő és a köznyelvhez közelítő stílust idéző – szabadversben nyilatkozik meg. Opusai azonban a formai megoldások és műfaji megnyilatkozások gazdag tárházát vonultatják fel, ezért is van gyakorta olyan érzésünk, hogy mint történet bomlanak ki előttünk a versgyűjtemény szegmensei. Szókészletének naturális darabjai, a fiziológiai szükségleteink szövegbe emelése (a sörözés vagy akár a „húgyozás” tematizálása) közelivé hozza, életszagúvá teszi ezt a magasság- és mélységperspektívákat egyaránt integráló költészetet.

Tóth László szépirodalmi megnyilatkozásai sokrétűek. Az alig százoldalas, hat ciklusra tagolódó gyűjtemény a költeményekkel párhuzamosan minieszéket, naplóbejegyzéseket is integrál, melyek versolvasatokra vonatkozó ajánlások. Kisprójában – „*Kis értekezés arról, miről is szól egy vers?*” – a szöveg birtokbavételi lehetőségeit veszi számba a szerző, mely egyfajta analitikus eltöprengés szerzeményének olvasatain. Ezekben a szöveghelyeken megannyi posztmodern gesztust fedezhetünk fel. A szerző jelzi, hogy nem statikus állapotként tételezi fel a versolvasást, a megközelítést mint folyamatot értelmezi. „A versnek nincs tartalma, elmesélhető tartalma pedig főként, még ha természetesen is sok mindent tartalmaz is a valóságból... e megközelítések jelentik magát a birtokbavételt” – írja, ami arra

irányítja az értelmezői figyelmet, hogy a vers mint speciális irodalmi képződmény – az érzéki tapasztalat fogalmi megragadását célzó töbrétegyű szöveg – felfejtése megannyi irányból, speciális perspektívákból történhet. Az interpretáció ez esetben, mint a megértés megértése definiálható, hiszen az elemzésre szánt szöveg afféle nyelven túli nyelvként, nem rendelkezik rögzített szabályokkal, egyetlen, kanonizált olvasattal. Meghatározó, „hogy az értelmezői figyelem mit érzékel s mit lát épp. S mit hagy mondatlanul, s mit mond a mondhatatlanból” (*W.-apokrif a szóvivőtől*) – mondja a szerző az értelmezési keretről. Több szöveghelyen találunk konkrét példát nyelvfilozófiai aspektusú vizsgálódásokra, ahol a jel és a jel tárgya között fennálló viszonyt – az alapvető jelentést és az azt árnyaló másodlagos jelentést – emeli versbe a költő. Van azonban költőibb válasza is az interpretációra. „Tavaszzal is ugyanazok a fák, mint ősszel, / csak más olvasatban” (*Kis természetrajz*). Líra-univerzumában a nyelvre történő hivatkozás konstans, szinte nyüzsgőnek verseiben az anaforikus elemek. Az információ szintetizálását és a jelentés nyomotékosítását szolgáló anaforát mint stilisztikai alakzatot alkalmazza a költő. A szóalakok változatlan ismétléséből épül az *Ahogy beléd hatolt... Előtanulmány egy lehetséges verses önéletrajzi szimfónia első tételéhez* című verse. „Ahogy beléd hatolt s helyet keresett magának. / Ahogy menedékre / otthonra talált benned. / Ahogy első szavuknak te adtad a hazát. / Ahogy jövőjükre lelt benned az első szavuk, / ahogy berendezkedett a füledben. / És ahogy tudni kezdted: ez a szó.” Kitüntetett szerepet kapnak az anaforák a *Leghőbb vágyam: kijönni...* című poémában is, melynek huszonkét sorában nyolc alkalommal fordul elő a kijönni szó változatlan szóalakban, s további ötször azonos szó-tóval.

A Tóth László-i versuniverzumban a nemlétezés elméletei, a semmi értelmezései is figyelemre érdemesek. Az esetleges-

1 „Egyszer csak a vers elkezd engedelmeskedni...” Beszélgetés Tóth Lászlóval. In *Magyar Napló*, XXXIV. évfolyam, 2022. április, 53.

ség státusát vizsgálja ontológiai-esztétikai megközelítéssel olyan módon, hogy a szöveg felfejtése közben végig érezzük a heideggeri elgondolást, miszerint a létező nem más, mint ami különbözik a semmitől. Heidegger főművében, a *Lét és idő*ben a lét értelmére irányuló kérdés felvetése során így határozza meg a létezőt: „Mindaz létezik, amiről beszélünk, amit gondolunk, amihez valahogyan viszonyulunk, s az is, ami és ahogyan mi magunk vagyunk.”² Ebből az aspektusból különösen figyelemre érdemes semmi-tematizálása, mely különféle interpretációkban végigvonul a kötetegészen. „Belenyúlok a levegőbe, / és hirtelen tele lesz mindkét marcom mindazzal, ami nincs ott” (*Esszé*). Ilyen irányú filozófiai műveltséggel teszi meg lírai megállapításait a költő az *Előtanulmányok egy lehetséges verses önéletrajzi szimfóniához* ciklusban is. „S már az se fáj, / már megtanultad nem érezni, / amint lassan teljes súlyával melledre ül, / s rád nehezdedve kiszorítja belőle a levegőt a semmi.” (*Mintha pengével a szembe*). Miközben a hagyományos költői beszédmódok, (magatartás)formák artikulálódnak szövegeiben, megannyi új vers lép párbeszédbe korábbi költeményeivel. Eklatáns példa erre a *Wittgenstein szöviövje, avagy mondatok a 'mondatlan' és a 'mondhatatlan' regényéhez* nyitóverse (*Versen túli*): „Ezek már a versen / túli verseim itt. Amikor az ember, / mert torkára csavarodik minden / papírra írt sor, / csak tekintetével, s az ég kékjére ír. / A semmibe. A semmivel: A semmit. / S egyszer csak visszaneznek rá / a láthatatlan betűk” és adott gyűjtemény *Esszéje*: „Író, költő számára minden üres felület kihívás. / A legszívesebben teleírnák a sivatag homokját s az ég kékjét is. / Bennem rég nincs ilyen készítés. / Ha lehetne, én inkább üres felületeket írnék.” A művé-

2 A létre irányuló kérdés formális struktúrája. In Martin Heidegger: *Lét és idő*. Második, javított kiadás. Ford. Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István. Budapest, 2007, Osiris Kiadó, 22.

szetfilozófiai érvényességű vallomás olyan költői törekvést fogalmaz meg, amelyet a heideggeri filozófia mellett erősen áthat a wittgensteini szemléletű nyelvkritika, a „lehet-e a képzeletet nyelvivé tenni vagy a nyelvi formára hozással elszegényíjtjük azt” dilemmája. A késői pályaszakaszban gyakorta találkozhatunk a nyelvi jelentés mibenlétével foglalkozó, arra reagáló versszervező motívumokkal. Mindezek miatt nem vonatkoztathatunk el a művek nyelvfilozófiai aspektusától: a vers úgy vizsgálja az egzisztenciális létet, a létbe vetettség állapotát, hogy mindeközben a saját nyelvezetét is vizsgálat tárgyává teszi. „Miközben mondataim beszélnek, / magamat hallgatom” (*Szobám tele van*). Tóth László versbeszédének ezúttal is meghatározó motívuma a nyelvi megszervezettség, a – legalább annyira filozófiai, mint nyelvi – szintaxis, a (nyelvi) jelek összekapcsolásának lehetőségei, módozatai. Versei a gondolati líra tartományában mozognak, s miközben a megismeréssel, a megismerés módszerével foglalkozik a szerző, mintha valamiféle episztemológiai aspektusú versnyelvet hívna segítségül.

Az egyes ciklusok – *Időző, Kánon, Már nem én, Előtanulmány egy lehetséges verses önéletrajzi szimfóniához, A lélek, ha, Szánálás – darabjai* tematikusan szépen kapcsolódó versek. Vendégszövegek, allúziók, idézetek is építik a szöveggörpust (Hervay Gizella, Villányi László, Turczy István, Payer Imre). A kötetben ugyanakkor az interpunkció nem következetes, a *Rossz napoknak* nincs egységes szerkesztési elve: van is központosítás, meg nincs is. Egy cikluson belül is előfordul az írásjelek teljes hiánya, valamint a központosítás alkalmazása, a mondatrészek határozott elkülönítése. Elgondolkodtató ez az ambivalencia: egyik szöveghelyen a jel és az utalásrendszer mindenki számára érhető kijelölése a szerzői szándék, másutt az attól való megszabadulás igénye. (Ez persze magyarázható azzal is, hogy az új versek mellett korábban született darabok – a szerzői definíció szerint – „rátalálások” is sze-

repelnek a versgyűjteményben, s vélhetően azok eredeti formában, az első közléssel megegyezően kerültek a válogatásba.)

A sokműfajú felvidéki szerző lebilincselően gazdag életművét versek, esszék, tanulmányok, interjúk, beszélgetések, népmese-feldolgozások, drámák, műfordítások tarkítják, s teszik e különlegesen gazdag pályáivet koherenssé. Az életművet maradandó értékekkel gazdagító, igen

összetett szemantikájú és metafizikai érzékenységgű versgyűjtemény a lírai én értékvilágát, erkölcsiségét is hűen tükrözi. A *Rossz napok* hordozza a Tóth László-i költészet legfőbb attribútumait, az alakiformai változatosságot, a nyelvi erőt, az esztétikai elkötelezettséget, miközben minden eddiginél markánsabban rajzolja meg a számvetés idejéhez érkezett költő portréját.

Kégl Ildikó

Cémes Péter: Napló – Piramis, 1995 (27 db fotó, 40×60 cm/db, a művész hagyatékában)

KÉGL ILDIKÓ (1976) író, újságíró, esszéista, irodalomszervező. Legutóbbi kötete: *Ásó, kapa, légy-papír* (Püski Kiadó, 2021).